

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІ МАТЕРІАЛИ до слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти з питання «Законодавче забезпечення розвитку Національної інноваційної системи: стан та шляхи вирішення»

Законодавче забезпечення розвитку Національної інноваційної системи: стан та шляхи вирішення

Сучасний етап економічного розвитку характеризується суттєвим посиленням ролі знань, втілених у людському капіталі, що забезпечує національну конкурентоспроможність.

Світовий досвід підтверджує, що тривалий розвиток виробництва в довгостроковому періоді залежить не стільки від ресурсних можливостей, скільки від інноваційного характеру виробництва в конкретному середовищі.

Перехід до економіки знань потребує побудови цілісної національної інноваційної системи (НІС), яка перетворює нове знання у нові продукти та послуги, що обумовлено роллю інститутів і процесами взаємодії економічних агентів у ході інноваційної діяльності.

На даний час Україна все ще зберігає достатньо потужний інтелектуальний потенціал, який здатний до генерації наукових ідей світового рівня, має сильні наукові школи з математики, інформатики, фізики, хімії, медицини, ядерної фізики, радіоелектроніки, біотехнології, розробки нових матеріалів, інформаційних технологій, засобів зв'язку та телекомунікацій. Україна входить до вісімки країн світу, які спроможні забезпечити повний цикл проектування та виробництва авіакосмічної техніки, до п'ятірки країн світу з повним циклом виробництва танків та до десятки найбільших суднобудівних країн світу.

У нашій країні розвинуті й інші високотехнологічні галузі промисловості, зокрема виробництво важкого машинобудування, енергетичного устаткування, приладобудування. Усе це переконливий доказ значних інвестиційних можливостей України. Однак забезпечити їх ефективне використання на шляху до інноваційного розвитку та переходу до нового технологічного способу виробництва без реальних кроків у цьому напрямку та відповідного збільшення витрат на проведення наукових досліджень і розробок практично неможливо.

Аналізуючи стан розвитку національної інноваційної системи (НІС), на перший план, безсумнівно, виходять національні інтереси, які вимагають негайних та ефективних заходів, спрямованих на збереження існуючого науково-технологічного потенціалу країни та підвищення ефективності його

використання для подолання кризових явищ, що мають місце у економічному та соціальному розвитку.

Разом з цим, відсутність дієвої стратегії розвитку економіки України на базі знань призводить до поступової втрати сектору наукових досліджень і розробок, можливості оперативно впроваджувати їх результати в реальний сектор економіки, реагувати на світові науково-технологічні виклики та ефективно використовувати світові розробки у національних інтересах.

Розділ 1. Аналіз нормативно-правового забезпечення національної інноваційної системи України

Відповідно до Концепції розвитку національної інноваційної системи, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 червня 2009 р. № 680, національна інноваційна система України (далі – НІС) визначена як сукупність законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу.

НІС згідно із зазначеної Концепції включає підсистему:

державного регулювання, що складається із законодавчих, структурних і функціональних інституцій, які встановлюють та забезпечують дотримання норм, правил, вимог в інноваційній сфері та взаємодію всіх підсистем національної інноваційної системи;

освіти, що складається з вищих навчальних закладів, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою, а також навчальних закладів, які проводять підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів;

генерації знань, що складається з наукових установ та організацій незалежно від форми власності, які проводять наукові дослідження і розробки та створюють нові наукові знання і технології, державні наукові центри, академічні та галузеві інститути, наукові підрозділи вищих навчальних закладів, наукові та конструкторські підрозділи підприємств;

інноваційної інфраструктури, що складається з виробничо-технологічної, фінансової, інформаційно-аналітичної та експертно-консалтингової складової, а також з технополісів, технологічних та наукових парків, інноваційних центрів та центрів трансферу технологій, бізнес-інкубаторів та інноваційних структур інших типів; інформаційних мереж науково-технічної інформації, експертно-консалтингових та інжинірингових фірм, інституційних державних та приватних інвесторів;

виробництва, що складається з організацій та підприємств, які виробляють інноваційну продукцію і надають послуги та (або) є споживачами технологічних інновацій.

Один з головних принципів, на якому ґрунтується концепція національної інноваційної системи, полягає в тому, що економіка, яка забезпечує нагромадження ресурсів людського капіталу та безперервний розвиток науки, має у довгостроковій перспективі кращі показники зростання, ніж економіка, позбавлена цих переваг.

Відповідно до рекомендацій Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) вимірювання і оцінка національних інноваційних систем здійснюється за такими чотирма напрямками:

1) взаємодії між підприємствами, у першу чергу спільної дослідницької діяльності та іншого технологічного співробітництва;

2) взаємодії між підприємствами, університетами та науково-дослідними інститутами, у тому числі спільні дослідження, спільна підготовка фахівців, спільні публікації та неформальні зв'язки;

3) поширення знань і технологій для підприємств, у тому числі темпи впровадження нових технологій та поширення машин і обладнання в промисловості;

4) мобільність персоналу (рух технічного персоналу всередині та між публічним і приватним секторами).

У зв'язку з цим, потребує зміна акцентів при аналізі та оцінці національної інноваційної системи України.

Інституціональне забезпечення науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні здійснюється Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством освіти і науки України (МОН), яке є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу (передачі) технологій.

Інші центральні органи виконавчої влади, що беруть участь у провадженні науково-технічної та інноваційної політики, здійснюють підготовку пропозицій щодо реалізації інноваційної політики у відповідній галузі економіки, створюють організаційно-економічні механізми підтримки її реалізації.

Законодавство України, яке створює умови для формування та розвитку національної інноваційної системи України, базується на таких законах України:

– Господарський кодекс України (Глава 34. Правове регулювання інноваційної діяльності) від 16 січня 2003 року № 436-IV;

– Митний кодекс України (Глава 42, стаття 287)

– «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40-IV;

– «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 8 вересня 2011 р. № 3715-VI;

– «Про державне регулювання у сфері трансферу технологій» від 14 вересня 2006 р. № 143-V;

– «Про наукову та науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII;

– «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16 липня 1999 р. № 991-XIV;

– «Про наукові парки» від 25 червня 2009 р. № 1563-VI;

– «Про науковий парк «Київська політехніка» від 22 грудня 2006 р. № 523-V;

– «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. № 1556-VII (в частині підготовки фахівців, участі у створенні суб'єктів господарювання та розпорядження майновими правами інтелектуальної власності на об'єкти права інтелектуальної власності);

– «Про ратифікацію Заяви про членство України в Міжнародній європейській інноваційній науково-технічній програмі «EUREKA» від 1 жовтня 2008 р. № 610-VI;

– «Про ратифікацію Угоди між Україною і Європейським Союзом про участь України у Рамковій програмі Європейського Союзу з наукових досліджень та інновацій «Горизонт 2020» від 15 липня 2015 р. № 604-VIII.

До законодавчих актів, які свого роду, виступають інструментами державної підтримки інноваційної діяльності (передбачають механізми державної підтримки), можна віднести:

– «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16 липня 1999 р. № 991-XIV;

► субсидія у розмірі суми ввізного мита (звільнення від сплати), що нараховуються згідно з митним законодавством України, яка спрямовується на фінансування проекту технологічного парку

– «Про наукові парки» від 25 червня 2009 р. № 1563-VI;

► звільнення від сплати ввізного мита, що нараховуються згідно з митним законодавством України, при ввезенні наукового, лабораторного і дослідницького обладнання, а також комплектуючих та матеріалів, передбачених проектом наукового парку;

Слід зазначити, що на даний час жодний проект не реалізується з використанням зазначених вище інструментів державної підтримки.

Крім того, як показує світовий і вітчизняний досвід, наявність діючих в Україні інструментів державної підтримки інноваційної діяльності не достатньо для ефективного розвитку інноваційної економіки.

Нормативно-правова база в частині регулювання національної інноваційної системи є досить суперечливою, крім того, неповною мірою відповідає засадам економіки, що ґрунтується на знаннях. До цього часу відсутня достатньо ефективна правова основа захисту прав інтелектуальної власності, особливо на міжнародних ринках, функціонування венчурного капіталу як ринкового інституту, процедура ведення спільної діяльності суб'єктів державного та приватного сектору безпідставно ускладнена.

Недосконалість правової бази у сферах наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності посилює практика призупинення окремих статей чинних законів у відповідних сферах.

З метою формування цілеспрямованої, послідовної державної інноваційної політики необхідним є перехід від формування та розвитку «понятійного, термінологічного нормативно-правового забезпечення» національної інноваційної системи до законодавчого впровадження реальних інструментів державної підтримки інноваційної діяльності.

Так, з цією метою Міністерством освіти і науки за участі науковців вищівського та академічного сектору, представників бізнесу, підготовлено низку проектів законодавчих актів, спрямованих на створення сприятливих умов як для науковців, так і бізнесу щодо підтримки та розвитку їх інноваційної діяльності.

Мова йде про чотири законопроекти – «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності», «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання інновацій)», «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо стимулювання інновацій)» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інновацій».

Пакет законопроектів передбачає:

зміну системи бюджетного фінансування інноваційної діяльності (концентрація ресурсів у одного розпорядника бюджетних коштів, формування джерела наповнення загального фонду державного бюджету – державний фонд інноваційного розвитку);

зміну системи формування пріоритетних напрямів інноваційної діяльності;

включення загальнодержавних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності як складову Стратегії інноваційного розвитку держави;

спрощення процедури отримання державної підтримки суб'єктами інноваційної діяльності;

формування механізмів залучення приватних вітчизняних інвестицій у розвиток інновацій (використання інститутів спільного інвестування шляхом створення відповідних венчурних фондів);

визначення видів державної підтримки інноваційної діяльності в Україні;

утворення Фонду розвитку інновацій як юридичної особи публічного права за типом «фонд фондів»;

створення механізму комерціалізації нематеріальних актів університетів та наукових установ через Фонд розвитку інновацій;

визначення засад і форм публічно-приватного партнерства у сфері інноваційної діяльності та фінансових відносин, які виникають при такому партнерстві...